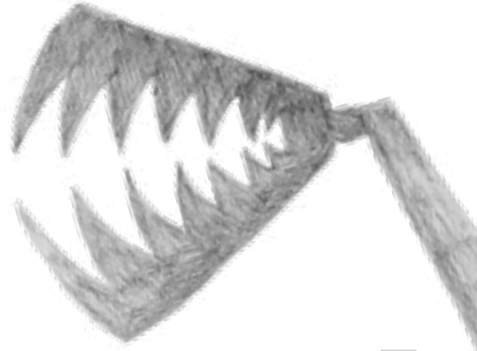

Berättartradition och sagor har sedan urminnes tider varit ett sätt för människan att förmedla ett budskap. En saga börjar oftast med "Det var en gång". I sagor berättas ibland om otäcka händelser och sagor kan vara mycket skrämmande.

I sagan är det ofta en kamp mellan det onda och det goda och det goda brukar segra.

I sagan kan något hända, som inte kan hända i verkligheten.
Men denna saga beskriver faktiskt verkligheten.

Läs och begrunda!

Sagan om nefelinsyeniten och det sällsynta mineralet eudialyt

Året är 2072. Joakim sitter i gräset tillsammans med sin farfar. Det är en härlig sommar dag och blåklackor och prästkragar blommar i sluttningen i Fågelås socken söder om Hjo. De sitter och tittar ut över den stora sjöns blåa vatten. ”Snälla Farfar, kan Du inte berätta den där hemska sagan” säger Joakim. ”Vill Du verkligen höra den om igen” undrar Farfar och så börjar han att berätta.

Det var för ganska länge sedan, då jag var ung. Människorna var besatta av att alla miljöproblem skulle lösas med förnybar energi. Man förstod inte att man måste ändra sin livsstil och kunde vara sparsam och att man kunde återanvända metaller. Man trodde att det gick att leva ännu mer slösaktigt än vad man gjorde på den tiden. Man trodde också att tekniken kunde lösa alla problem.

På andra sidan sjön, som Du ju vet heter Vättern, finns ett höjdområde som heter Omberg, det ser Du där borta. Till höger, eller söder därom, finns en annan höjd där det finns en berggrund, som har sällsynta jordartsmetaller i sig. De här metallerna behövde man till styrningen av vindkraftverk och till elmotorer i bilar, i mobiltelefoner och andra tekniska prylar. Stor del av de metallerna användes också i vapenindustrin. På den tiden köpte man sådana metaller från Kina där de utvanns med stora risker för miljön och människorna. Nu hade man hittat metallerna i vårt land alldeles norr om Gränna nära Vättern på en plats, som heter Norra Kärr. Några människor tyckte att man skulle kunna bryta jordartsmetaller där.

I Norra Kärr var det omväxlande skog och odlingslandskap med åkrar och härliga betesmarker och här hade människor bott och verkat i tusentals år, ja ända sedan stenåldern. Man älskade sin bygd och sina gårdar och inte minst utsikten över Vättern.

En gång i tiden för många, många miljoner år sedan var det stora rörelser i jordskorpan och det blev en jättestor spricka just här och då bildades Vättern. Det kallas en förkastning och just i sprickzonen är berggrunden sprickig och otät. Kanske var det i samband med förkastningen, som bergarten nefelin-syenit i Norra Kärr kom upp till ytan.

Vättern är vårt lands näst största sjö och Du vet ju från skolan hur värdefull och speciell den är. Sjön har ett särskilt skydd, som heter Natura 2000-område och där finns arter, som levt i sjön sedan istiden och som är speciella för Vättern. Dessutom använde man redan då sjöns vatten som dricksvatten för många, många människor. Vattnet var så rent att man kunde doppa handen i sjön och dricka det direkt.

När jag var ung var det några från ett annat land, som ville tjäna mycket pengar och som började planera för en gruva i Norra Kärr. En sådan gruva, eller rättare sagt ett dagbrott, skulle innebära stora miljörisker för Norra Kärr och för Vättern och för hela omgivningen. Man visste inte riktigt vilka metaller och mineraler berggrunden innehöll, men man visste att vissa av dem var farliga på olika sätt. Man visste också att sättet man skulle utvinna metallerna på innebar stora risker. Gruvan skulle ligga på höjden ovanför Vättern och därifrån rinner vattnet dels till sjön och dels mot öster till Svartåns vattensystem och sedan till Östersjön. Det kunde också läcka vatten med giftiga ämnen till grundvattnet. Berget som man tog upp skulle krossas och läggas i stora lager och från lagren kunde det läcka många farliga ämnen både till vatten och luft. Det vatten, som kom från lagren med krossat berg kunde innehålla många skadliga ämnen, som människor och djur kunde bli sjuka av och som kunde förstöra vattnet för lång tid framåt.

En del politiker försökte övertyga befolkningen om att vårt land skulle bli rikt och tjäna stora pengar på gruvverksamhet. Det skulle ge arbete åt många påstod man. Vad man inte berättade var att endast en halv tusendel (½ ‰) av företagets vinst skulle komma Sverige till del.

Hela planen verkade alldeles vansinnig, men det utländska företaget, som ville tjäna mycket pengar, lyckades övertala politiker och andra att det här var en jättebra idé. Man talade om den gröna omställningen och många politiker trodde nog att de tänkte rätt och var duktiga när de jobbade för att gruvan skulle få öppnas. Man tänkte inte på Vätterns vatten och natur och man tänkte inte på människorna, som bodde i Norra Kärr och dess omgivningar. Inte heller förstod man att Moder Jords resurser är begränsade och att några få generationer människor inte kan förbruka allt som finns under sin korta tid på jorden. Framför allt har några få genera-

tioner inte rätt att förstöra vattnet för många generationer framåt i tiden. Några talade om att återvinna redan upptagna metaller, men ingen lyssnade. Gruvföretaget ville bara tjäna pengar.

Våra politiker talade då om att vi i Sverige har världens hårdaste och världens bästa miljölagstiftning. Många trodde på detta. Sveriges lagar kring gruvhantering var då flera hundra år gamla och inte alls anpassade för att utländska företag skulle kunna komma hit och öppna gruvor. Politikerna började styra det så, att de, som skulle se efter att lagen efterlevdes, fick lämna sina jobb om de inte gjorde som gruvföretagen ville. Kan Du tänka Dig! Det kallas korruption.

”Farfar, var i tiden är vi nu?” undrar Joakim.

”Detta var i början av 2022” svarar Farfar.

”Men Farfar, hur tänkte människorna?”

”Det var många, som bodde runt Vättern, som samlades och gjorde motstånd på olika sätt. Fler och fler blev medvetna om hur stora riskerna med gruvverksamhet så nära en av Sveriges största dricksvattentäkter var.” Och så fortsätter Farfar sin berättelse. (Eftersom sagan är skriven 2022 vet vi ännu inte hur den slutar. Vi hoppas att slutet på Farfars saga blir sant.)

Till slut förstod politikerna och allmänheten att det var ett högriskprojekt att starta gruvverksamhet på höjdryggen öster om Vättern, så nära sjön och med risker för åarna och vattensystemen öster om Norra Kärr. Samtidigt hade man i andra länder uppmärksammat att vi höll på att förstöra vattnet i vårt land. Det får man inte göra eftersom rent vatten ju är livsnödvändigt för vår och hela naturens överlevnad.

Så i sista minuten stoppades planerna på att öppna en gruva på den sämsta plats som tänkas kan. Vi ska vara rädda om vattnet och vår natur och sparsamma med vad vi tar från Moder Jord.

Människorna i Norra Kärr kunde åter börja tro på framtiden. Det gamla tusenåriga jordbrukslandskapet fick leva kvar och nu kan flera miljoner människor dricka rent vattenvatten.

Joakim: ”Men Farfar, hur kunde människorna tänka så? Förstod man inte att det skulle gå att leva här för oss? Tänk man inte något på naturen och sina barnbarn och deras barn?

Varför hade man så bråttom?

Och hur kunde man tro att en gruva inte skulle läcka farliga ämnen bara för att den låg i Sverige? Kollade man inte hur det var med liknande gruvor i andra länder?

Nu är vi väl ändå litet klokare, tror Du inte det, Farfar?”

Året är nu när sagan skrivs 2022, planerna på gruvbrytning fortgår och vi lever i stor rädsla, förtvivlan och ovisshet.

Hur vill vi att sagan ska sluta?

Idé och text: Ulla Kjellander
Illustrationer: Anna Gärberg

Nefelinsyenit är en grovkristallinisk, basisk djupbergart. Magma från jordens inre trängde upp för c:a 1,5 miljarder år sedan, kylades av och bildade kristaller, bland annat det sällsynta mineralet eudialyt.

Eudialyt är ett sällsynt mineral, som finns i nefelinsyeniten i Norra Kärr. I detta mineral finns sällsynta jordartsmetaller inkorporerade. Eudialyten är röd och man vet att den innehåller en stor del av alla våra grundämnen i det periodiska systemet. Ännu är inte hela sammansättningen av mineralet beskriven. Eudialyt har fått sitt namn från grekiskans ”eu dialutos”, som betyder ”väl nedbrytbar” då den är lättpåverkad av syra.